

Тема 9. Політичні процеси.

Доцент кафедри
філософських та
соціальних наук
КНТЕУ, кандидат
філософських наук,
доцент

**ГУДКОВ Сергій
Олександрович**

План лекції:

1. Поняття, структура, характер політичного процесу та його особливості.
2. Вибори: поняття, принципи та їх місце у функціонуванні демократичної держави. Стадії виборчого процесу.

Література:

1. Політологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. За ред. проф. Кулагіна Ю.І. та проф. Полуріза В.І. – К.: „Альтерпрес”, 2002. – 612 с.
2. Політологія. Посібник для студентів вузів. За ред. Бабкіна В.Д., Бабкіної О. В., Горбатенко В.П. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2006. – 568 с.
3. Політологія. Хрестоматія. Автори – упорядники: проф. Кремень В.Г., проф. Кулагін Ю.І., доц. Латигіна Н.А., проф. Полуріз В.І. та ін. – К.: „Альтерпрес”, 2004. – 827 с.
4. Політологічний енциклопедичний словник. За ред. Ю.С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – К., Генеза, 2004. – 398 с.
5. Політологія. Навчально-методичний комплекс. Автори: Кирилюк Ф.М., Конверський А.Е., Цвих В.Ф., Обушний М.І., Хилько М.І. та ін. – К.: Центр навч. літератури, 2004. – 697 с.
6. Кулагін Ю.І., Полурез В.І., Політологія. Практикум. – К.: КНТЕУ, 2010. – 232 с.

1. Поняття, структура, характер політичного процесу та його особливості.

- Під “**політичним процесом**” розуміють:
-
- **форму існування** (функціонування) **політичної системи** суспільства, її еволюції;
- **один із суспільних процесів**, який відрізняється від правового, економічного, ідеологічного та ін.;
- **кінцевий результат** формування політичної партії або руху, проведення виборів президента тощо.

Основні підходи до визначення сутності політичного процесу:

- В межах *інституційного підходу* цей процес пов'язують з **трансформацією інститутів влади** – основних суб'єктів політичного процесу. Часові межі невеликі і охоплюють окремі історичні події.
- В межах *біхевіористського підходу* в якості суб'єктів політики розглядають окремих індивідів або групи людей. Політичний процес постає у вигляді «результуючого вектора» **поведінки**, політичних сил та інтересів політичних суб'єктів.
- *Структурно-функціональний підхід* акцентує увагу на внутрішніх **структурно-функціональних особливостях** політичної системи та середовища. Одиницями аналізу при цьому виступають не стільки індивіди та групи, скільки великі структури політичної системи і сама система в цілому, а також їх **функціонально-рольова структура**.

Політичний процес -

- *це послідовна зміна політичної системи суспільства, що відбувається в результаті сукупної діяльності соціально-політичних сил, що спрямована на завоювання, утримання та використання політичної влади, на забезпечення конституювання, функціонування або зміну політичної системи, на відтворення або зміну існуючої сукупності суспільних відносин.*

Структура політичного процесу:

- суб'єкта - носія влади;
- об'єкта - має бути створений або досягнутий як мета процесу;
- засобів, методів, ресурсів, виконавців процесу. Ресурсами можуть бути знання, наука, технічні та фінансові засоби, настрої мас, ідеологія, громадська думка та інші фактори.

Організація політичного процесу

- починається із визначення мети, розробки плану, концепції, теорії. У відповідності з метою створюються завдання, обираються засоби, ресурси, методи, визначаються виконавці, темп, строки виконання, кількість учасників, їх склад. Виконавці повинні відповідати поставленим перед ними завданням та володіти відповідними засобами, знаннями, навичками. В процесі здійснення різних політичних проектів формується політичне життя країни (звичаї, традиції, зв'язки, настої, очікування людей, їх підтримка влади або байдужість до неї).
- **Результат політичного процесу** залежить від сукупності факторів:
 - *зовнішніх* (соціально-економічні, соціокультурні та ін. умови, правила та умови політичної гри, політичні події тощо);
 - *внутрішніх* (характеристика політичних акторів, їх цілей та намірів, розподіл владних ресурсів, логіка політичного процесу тощо).

Зміст політичного процесу:

- *соціально-політичні умови* виникнення та функціонування політичного процесу;
- *суб'єкти* політичних дій та засоби їх впливу на об'єкт, а також об'єкти впливу;
- *політичні інтереси, мотиви та цілі* поведінки в політичній взаємодії;
- *взаємодія суб'єктів* у формі боротьби та співпраці.

Політичні зміни

- **Політичні зміни** – процес появи нової якості в способі та характері взаємодії між політичними суб'єктами.
- Політичні зміни відбуваються внаслідок порушення:
- матеріальних та інших колективних ресурсів, з приводу яких відбувається колективне спілкування;
- ідеальних схем та духовних уподобань політиків (ідеї, стереотипи, установки тощо);
- соціокультурних символів, ціннісних норм, що визначають правила політичного спілкування;
- ієрархії соціальних акторів за статусами, рангами та інтересами;
- стійкої взаємодії, зв'язків та інституціональних форм спілкування між людьми;
- міжнародних факторів тощо.
- **Типи політичних змін:** повстання, революція, реформи, модернізація, політична криза, конфлікти та співпраця, виборча кампанія тощо.

Політичний розвиток

- *Політичний розвиток* – зростання здатності політичної системи до гнучкого пристосування до соціальних умов (вимогам груп, нових співвідношень сил та ресурсів влади), що змінюються, при збереженні та збільшенні можливостей як для еліти, так і пересічних громадян виконувати свої специфічні функції в управлінні суспільством та державою.
- За способом здійснення політичний розвиток може бути *еволюційним* та *революційним*.

Політична дія

- *Політична дія – це відкрита поведінка, яка демонструється в рамках політичної системи індивідом або соціальною групою.*
- Політична дія може являти собою незаплановану, спонтанну поведінку, або вона може бути частиною послідовного процесу прийняття та реалізації рішень.

Види політичних дій

- **Революція** – це корінне перетворення структури влади в суспільстві, радикальна зміна його політичної системи.
- **Реформа** передбачає поступовість суспільних змін, перетворень, нововведень, перебудови будь-якої сторони суспільного життя, не підриваючи основ влади правлячого класу, суспільного устрою та його соціально-політичної структури.
- **Повстання** – це відкритий виступ соціальних груп проти політичної влади. Повстанню притаманний певний рівень організованості, певні цілі, які обґрунтовуються в програмах або гаслах повсталих.
- **Бунт** – це масові дії, реакція на будь-які екстраординарні дії пануючих політичних груп, державних органів. Бунт відрізняється відсутністю цілеспрямованості, мінімум організованості, керування та вичерпує себе супротивом діям уряду.

Види політичних дій

- **Політична кампанія** – система дій, розрахованих на досягнення певних цілей (зміна структури влади в суспільстві, перерозподіл політичних повноважень, формування органів влади та ін.).
- **Заколот** – це збройний виступ, підготовлений певною групою осіб з більш обмеженою кількістю учасників, ніж під час бунту. Ядро заколоту складають представники **армії або інших силових структур**, до яких приєднуються певні верстви населення.
- **Путч** – це авантюристська спроба здійснити державний переворот, ініційована невеликою групою заколотників. Путч виражається у збройних діях, що не спираються ні на широку підтримку, ні на врахування ситуації, ні на продуману програму.

Види політичних дій

- **Мітинг** – це акція, що має достатньо виражені тенденції протікання, врахування яких дозволяє контролювати та направляти його перебіг. Значна частина учасників мітингу приходять без чіткої сформульованої позиції або просто з цікавості.
- **Демонстрація** – масова хода прихильників певної ідеї, вимоги, вираження підтримки чи протесту проти тієї чи іншої акції політичної влади. Демонстрація може мати характер традиції, яка повторюється з року в рік, але може мати зміст відкритого вираження великою кількістю людей своєї політичної позиції, виконувати функцію підтримки або протидії.

2. Вибори: поняття, принципи та їх місце у функціонуванні демократичної держави.

- Найважливішим механізмом реалізації демократії є **вибори**. *З їх допомогою громадяни виражають свою політичну волю*, впливають на формування владних органів, на визначення внутрішньої та зовнішньої політики держави.
- **Вибори** – це узаконена процедура, за допомогою якої громадяни визначають персональний склад представницьких органів влади та управління.
- Шляхом виборів формуються різні органи публічної влади – парламенти, голови держав, іноді уряду, судові органи, органи місцевого самоуправління. Вибори широко використовуються для формування органів громадських об'єднань, політичних партій.

Функції виборів:

- артикуляція інтересів різних соціальних груп;
- мирне вирішення конфлікту між політичними акторами, що претендують на владу;
- легітимація структур влади;
- політична соціалізація та мобілізація громадян.

Основні принципи демократичного виборчого права

- **1. *Обов'язковість виборів*** означає, що вибори є єдиним легітимним способом формування державної влади.
- **2. *Періодичність виборів*** дозволяє гарантувати змінність виборних осіб за підсумками голосування.
- **3. *Принцип всезагальності***, який означає, що будь-який громадянин незалежно від його расової, національної, класової та релігійної приналежності, мови, статі, майнового становища, рівня освіти, політичних поглядів має право обирати та бути обраним. Однак принцип всезагальності обмежується рядом цензів.

Основні принципи демократичного виборчого права

- 4. **Принцип рівності** означає, що кожний виборець має рівну кількість голосів. Що стосується кандидатів на виборну посаду, то їм на одних й тих же виборах забороняється обиратися одночасно в декількох виборчих округах.
- 5. **Принцип таємного голосування** передбачає виключення контролю над волевиявленням виборців.
- 6. **Принцип прямого (безпосереднього) голосування**, який доповнюється в деяких випадках **принципом непрямого голосування**. При *прямому голосуванні* виборці безпосередньо обирають своїх представників у виборні установи. При *непрямих виборах* громадяни попередньо обирають або виборщиків, які більшістю голосів обирають відповідну посадову особу (президенти США, Бразилії, ФРН), або представницькі установи, які зі свого середовища обирають більш високі державні органи або посадових осіб.

Типологія виборів

- **Прямі** – питання про обрання вирішують громадяни.
- **Непрямі** – питання про обрання вирішують обрані громадянами депутати.
- **Всезагальні** – коли в них приймають участь всі виборці країни.
- **Часткові** – проводяться, коли необхідно поповнити склад палати парламенту через дострокове вибуття окремих депутатів.
- **Чергові** – проводяться в строки, вказані в конституції або законі.
- **Позачергові** – призначаються у випадку дострокового розпуску парламенту або палати.

Виборчий процес

- **Виборчий процес** – це діяльність суб'єктів виборчого права з реалізації закріплених процесуальними нормами юридичних прав та обов'язків шляхом здійснення в певній послідовності виборчих дій, що спрямовані на обрання виборних посадових осіб.
- **Етапи:**
 - Призначення виборів.
 - Формування виборчих округів та дільниць
 - Призначення виборчих органів.
 - Реєстрація виборців.
 - Висування та реєстрація кандидатів
 - Проведення агітаційної кампанії.
 - Голосування.
 - Підрахунок голосів та оголошення результатів виборів.

Абсентеїзм

- Масове ухилення виборців від участі у виборах називається *абсентеїзмом*.
- Кількість виборців, які відмовляються від участі в голосуванні, збільшується, коли:
 1. вибір треба робити або з дуже обмеженого (1-2), або з дуже великої кількості кандидатів;
 2. на фоні економічної кризи, деградації умов існування (політичний плюралізм обертається відмовою від участі у виборах, які на погляд громадянина є марнування часу та ресурсів);
 3. надто часті вибори;
 4. неприязнь до особистості кандидата або того руху, який він представляє;
 5. «суперечливі спокуси», коли момент виконання громадянами свого обов'язку співпадає з періодом відпочинку чи від'їздом тощо.

Референдум

- *Референдум* – особливий тип всенародного голосування, об'єктом якого є не вибори посадової особи, а будь-яке важливе питання, з якого необхідно з'ясувати думку всього населення.
- Референдум проводиться за встановленим законом правилами, нормами. Право участі у референдумі, як правило, мають всі, хто має виборчі права. Ініціатива проведення загальнонаціонального референдуму належить вищим та регіональним державним органам, групам депутатів та певній кількості виборців.

Принципи організації демократичного виборчого процесу

- **Свобода виборів** передбачає відсутність будь-якого тиску на виборців і кандидатів.
- **Наявність альтернативних програм та кандидатів**, які забезпечують можливість реального вибору.
- **Змагальність, конкурентоздатність виборів**. При участі у виборах різних кандидатів та політичних сил повинні бути створені необхідні умови для пропаганди ними своїх переваг, критики політичних опонентів.
- **Суворі періодичність та регулярність виборів**. Вибори лише тоді можуть служити демократії, коли представники народу обираються на фіксований строк.
- **Рівність можливостей** політичних партій та кандидатів, що приймають участь у виборах, досягається, перш за все, приблизною рівністю їх матеріальних та інформаційних ресурсів.
- **Дотримання закону**.
- **Прозорість виборів** дозволяє забезпечити відкритий характер виборів і довіри до них.

Виборча система

- **Виборча система** – це сукупність суспільних відносин, за допомогою яких формуються виборні органи держави.
- Виборча система в кожній країні створюється в залежності від розуміння інтересів окремими партіями та суспільством в цілому, політичних традицій та культури.

Види виборчих систем

- **Мажоритарна виборча система.** В основі цієї виборчої системи лежить більшість при визначенні результатів голосування (фр. *majorite* – більшість). Обраним вважається кандидат, який отримав встановлену більшість голосів виборців.
- **Пропорційна виборча система.** При цій виборчій системі мандати в кожному виборчому окрузі розподіляються між партіями у відповідності до кількості голосів, зібраних кожною партією.
- **Змішана виборча система.** Змішана система представництва поєднує в собі переваги та недоліки обох систем – мажоритарної та пропорційної. Ступінь працездатності органу державної влади, обраного за змішаною системою, залежить від характеру поєднання в ній мажоритарних та пропорційних елементів.

Висновки:

- **Політичний процес** відображає мінливість політики, розкриває взаємодію політичних інститутів та суб'єктів, які виконують певні функції та ролі. Його специфічна риса – досягнення політичними суб'єктами загальних цілей за допомогою використання влади та існуючих норм.
- **Формами існування** політичного процесу є *політичні зміни* та *політичний розвиток*.
- Найважливішим механізмом реалізації демократії є **вибори**.

Завдання для самостійної роботи:

- Підготуватися до семінару за темою “ **Політичні процеси як складова суспільного життя** ”.

- **План семінару:**

1. Типологія та основні стадії політичного процесу.
2. Політичні конфлікти: сутність, типологія, функції та шляхи розв’язання.
3. Політична модернізація.
4. Політична участь, політична діяльність та політична поведінка як складові політичного процесу.
5. Типи виборчих систем та їх характеристика.

Завдання для самостійної роботи:

- На основі вивчення питань лекції підготуватися до **експрес-контролю**.
- Використовуючи політологічні, енциклопедичні словники, звернути особливу увагу на ключові поняття теми: політичний процес, політичний розвиток, політична діяльність, політична участь, політичне рішення, політична поведінка, політична модернізація, політичний конфлікт, політична криза, криза легітимності, політичний протест, консенсус, компроміс, вибори, виборчий процес, виборча система, виборча кампанія, виборче право, ценз.
- Зробити дайджест з науково-публіцистичних видань на тему:
«Політичні вибори та проблема політичної стабільності в Україні»,
«Суспільно небезпечні прояви у виборчому процесі в Україні»,
“Виборчий процес в Україні: конституційно-правові аспекти”
- Складіть таблицю “Типологія політичних процесів” за ознаками поділу.

- **Дякую за увагу!
Бажаю якісно
підготуватися до
семінару.**